

MAGAZINE VAN HISTORISCH GENOOTSCHAP ROTTERODAMUM NO 45 • DEC 2025

KRONIEK

IN DIT NUMMER

'Flying Dutchman' Pim Kiderlen
Kerstverhaal
Rotterdamsche Kolen Centrale

1948

Buiten huilt de wind om 't huis
Maar de kachel staat te snorren op vier
D'r hangt een lapje voor de brievenbus
En in de tochtigste kieren zit papier
We waren heel erg arm
En niemand hield van ons
Maar we hadden thee en nog geen tv
Maar wel radio en lange vingers
We gingen nog in bad, haartjes nat
Nog even op, totdat vader zei:
"Vooruit, naar bed"
Dan kregen we een kruik mee
Gezichten op 't behang
Maar niet echt van binnen bang
Toen was geluk
Heel gewoon
Buiten huilt de wind om 't huis
Maar moeder breidt een warme sjaal
En het ganzenbord op tafel
Stond er de volgende morgen nog helemaal
Ook gingen wij naar 't bos
Daar zijn we toen verdwaald
Van de weg geraakt, carrière gemaakt
Heel die pannenkoekensmaak vergeten
En Nederland herrees
Onder Drees
Fanny Blankers Koen
Die won vier maal goud in Londen
Als je jokte was dat zonde
De legpuzzel was klaar
In dat derde vredesjaar
Toen was geluk
Heel gewoon

Fragment uit *Toen was geluk heel gewoon*,
Gerard Cox, 1972
Songwriter Gilbert O' Sullivan, vertaald
door Kees van Kooten en Wim de Bie

COLOFON

De Kroniek is het magazine van het Historisch Genootschap Roterodamum en verschijnt vier keer per jaar.

Leden van Roterodamum krijgen de Kroniek gratis thuisgestuurd.

Losse nummers zijn voor €5,95 te koop in de webwinkel op roterodamum.nl.

Redactie:

Judith van Gilst & Jeanette Bronts
hgroterodamum@gmail.com

Secretariaat Roterodamum:

Postbus 23538
3001KM Rotterdam
Bank NL07INGB0000077300
roterodamum@roterodamum.nl
www.roterodamum.nl

Medewerkers aan dit nummer:

Joris Boddaert, Chris Buitendijk, Jan van der Mast, Willem Moojen, Pieter Termeer, Jan Wagner, Rein Wolters

Vormgeving:

Inge Croes-Kwee, Manifesta idee en ontwerp, Rotterdam

Druk:

Printvisie, Rotterdam

Foto's omslag voorzijde: Ary Groeneveld, 1964; collectie Stadsarchief Rotterdam / Judith van Gilst

De redactie heeft geprobeerd alle Rechthebbenden van beeldmateriaal te achterhalen. Degenen die desondanks menen rechten op foto's te doen gelden, wordt verzocht contact op te nemen met de redactie.

Kopij voor de Kroniek nummer 46 moet uiterlijk 15 februari 2026 binnen zijn bij de redactie.

ONTVANGT U DE DIGITALE NIEUWSBRIEF VAN ROTERODAMUM NOG NIET?

Ga naar roterodamum.nl/nieuwsbrief en meld u aan.

U kunt Roterodamum ook volgen op Instagram, Facebook en X

OM- EN VOORUITKIJKEN

In 2025 vierden en herdachten we 80 jaar bevrijding. Sinds het einde van de Tweede Wereldoorlog leven we in vrijheid. Het is belangrijk om verhalen uit het verleden te blijven vertellen aan steeds weer nieuwe generaties.

Roterodamum probeert op verschillende manieren de belangstelling voor geschiedenis, cultuurhistorie en monumenten te vergroten. We streven ernaar om in de onderwerpkeuze voor lezingen en publicaties aandacht te schenken aan de historische actualiteit. We documenteren de stad samen met het Stadsarchief Rotterdam in het 'Rotterdams Jaarboekje' en zetten we ons in voor het behoud van Rotterdams monumentaal erfgoed.

Vooruitkijkend naar het komende jaar zetten we deze lijn met veel enthousiasme voort. We hopen u te ontmoeten bij de activiteiten die we organiseren. Het eerste Roterodamum Café in 2026 is alweer gepland. In juni wordt de Dutilhprijs uitgereikt: de tweejaarlijks prijs voor het beste boek over Rotterdam. Verder zijn we samen met de J.E. Jurriaanse Stichting op zoek naar een opvolger voor prof. dr. Paul van de Laar die in mei afscheid neemt van de Bijzondere Leerstoel Roterodamum 'Geschiedenis van Rotterdam' aan de Erasmus School of History, Culture and Communication. Er zal weer een Essay Roterodamum verschijnen en werken we graag samen met iedereen die zich in Rotterdam bezighoudt met het bewaken en beschrijven van al dat moois dat in de loop der eeuwen tot stand is gekomen.

Met energie en vertrouwen zien wij uit naar een jaar waarin de geschiedenis van onze stad ons opnieuw zal verbinden en uitdagen.

Omdat we benieuwd zijn naar wat u belangrijk vindt, vragen we u begin 2026 om mee te werken aan een enquête. Dit om de publicaties, activiteiten en abonnementen nog beter af te kunnen stemmen op uw wensen.

Het bestuur van Roterodamum wenst u hele fijne feestdagen en een goede jaarwisseling toe.

IN DIT NUMMER O.A.

PIM KIDERLEN
'FLYING DUTCHMAN' OP DE FIETS

KERSTVERHAAL
DOOR REIN WOLTERS

ROTTERDAMSCH KOLEN CENTRALE
VAN KOLENBOER TOT MILJONAIR

HERINNERINGEN AAN DE
'S-GRAVENWEG

C. E. Mögle
PHOTOGRAAF

ROTTERDAM
- MORIAANSTRAAT N° 5 BY HET VIADUCT.

PIM KIDERLEN, 'FLYING DUTCHMAN' OP DE FIETS

Eind 19e eeuw begint de opmars van een nieuw vervoermiddel: de fiets. In de pioniersperiode is het de in Rotterdam geboren Pim Kiderlen die furore maakt als wielerkampioen én entertainer. Zowel op een hoge bici als een driewieler wint hij talloze wedstrijden en krijgt hij in het land waar het allemaal begon – Engeland – de eretitel 'flying Dutchman'. Hij is dan slechts 18 jaar. Er gloort een mooie toekomst voor hem als sportman.

DOOR JAN VAN DER MAST

◀ Pim Kiderlen op zijn 'hoge bici', vastgelegd door fotograaf Carl E. Mögle, juni 1886.

▼ Affiche Vrijbuiten-jenever.

➤ Distilleerderij Kiderlen in Delfshaven.

ZOON VAN BEKENDE JENEVERFABRIKANT

Pim is zoon van de succesvolle zakenman en gemeenteraadslid Emil Kiderlen, die in 1861 in Delfshaven de Stoombranderij en Distilleerderij is gestart. In het gebouw aan de Aelbrechtskade wordt naar eigen recept moutwijn in jenever omgezet. Kinderlen heeft als merk *Vrijbuiten*, voor het buitenland is dat *The Freebouter*, in Nederlands-Indië Tjap Toewan. Het bedrijf heeft ook een eigen Kisten- en Kurkenfabriek, waarvan de kurkenfabriek dan de grootste is in Nederland. De naam Kiderlen is fameus in de jeneverwereld, mede door

smaakvolle affiches en etiketten, waarop bijvoorbeeld leiders van de Zuid-Afrikaanse Boerenoorlog staan afgebeeld.

Zoon Pim wordt op 18 januari 1868 aan de Eendrachtsweg geboren. Hij is een nakomertje. Officieel heet hij Antoine Emil jr. Het is een samenvoeging van de namen van twee zusjes, die twee jaar eerder zijn overleden, vermoedelijk door de cholera-epidemie. In 1870 verhuist het gezin naar Delfshaven. Pim, die in Rotterdam naar de HBS gaat, is al jong gefascineerd geraakt door de fiets en wordt een behendige, acrobatische wielrijder.

Hij wordt lid van de wielclub De Zwaluw. Pim is een lefgozer, die graag uitdagingen aangaat. Zo leidt een weddenschap tot een race met de RTM-stoomtram die van Delfshaven naar Schiedam tuft. De zestienjarige scholier rijdt op een hoge bici, waarvan de pedalen direct aan de as van het hoge voorwiel zijn bevestigd. De race die veel opzien baart, eindigt in een gelijkspel. Kerst 1884 geeft hij in het Amsterdamse Paleis voor Volksvlucht een demonstratie van zijn kunnen, maar dat doet de scholier onder een verkorte naam: E.K. jr. Acht maanden later wint hij een internationale wedstrijd in Nijmegen en wordt bejubeld als 'Pim!' Met een tweewieler wint hij zowel op de korte baan (2 km) als op de lange baan (7 km) en behaalt bijna een snelheid van 30 km per uur. De dag erna wint hij de drie onderdelen waarvoor hij zich heeft ingeschreven.

Een plek in Rotterdam waar Pim graag oefent is Het Park van Zoicher, waar hij in de nabijheid van de officierssociëteit aan de Westzeedijk zijn kunsten laat zien. Een Rotterdammer zal er later enthousiast over schrijven: 'Pim was ons aller held. Pim kwam, zag en overwon in alle opzichten. Wanneer hij zich in Het Park bij de sociëteit vertoonde, waren wij allen blij hem te zien, de sympathieke, olijke figuur op zijn 54 inch Humber. Wij kwamen allen zijn kar bekijken, want hij had elk ogenblik een nieuwe, en dan legde hij uit, als geboren ingenieur, de nieuwste verbeteringen. Pim reed dan rond de Sociëteit, staande op het zadel of reed op één zijde, hetgeen ik zelfs een beroepsrijder nooit heb zien doen, en als hij dan trainen ging, dan geschiedde dat in het laantje achter 'Tollens'; Pims trainen was voldoende om alle bezoekers in het park te doen aansnellen en zij stonden verstomd over zijn vaardigheid en durf. Zijn meesterschap was ontzaglijk. Ik herinner mij dat hij eens een voetganger die niet voor hem wilde uitwijken in volle vaart met de achterkant van het grote wiel een tik gaf en toch bleef hij zijn kar meester.'

STUDENT IN DELFT

Augustus 1885 schrijft de 17-jarige Pim zich in bij de Polytechnische School in Delft, waar dat jaar 300 jongens studeren. Pim kiest voor de studierichting Technologie met een zwaar accent op scheikunde, waarbij je industrieprocessen bestudeert en na het behalen van je ingenieurstitel een fabriek

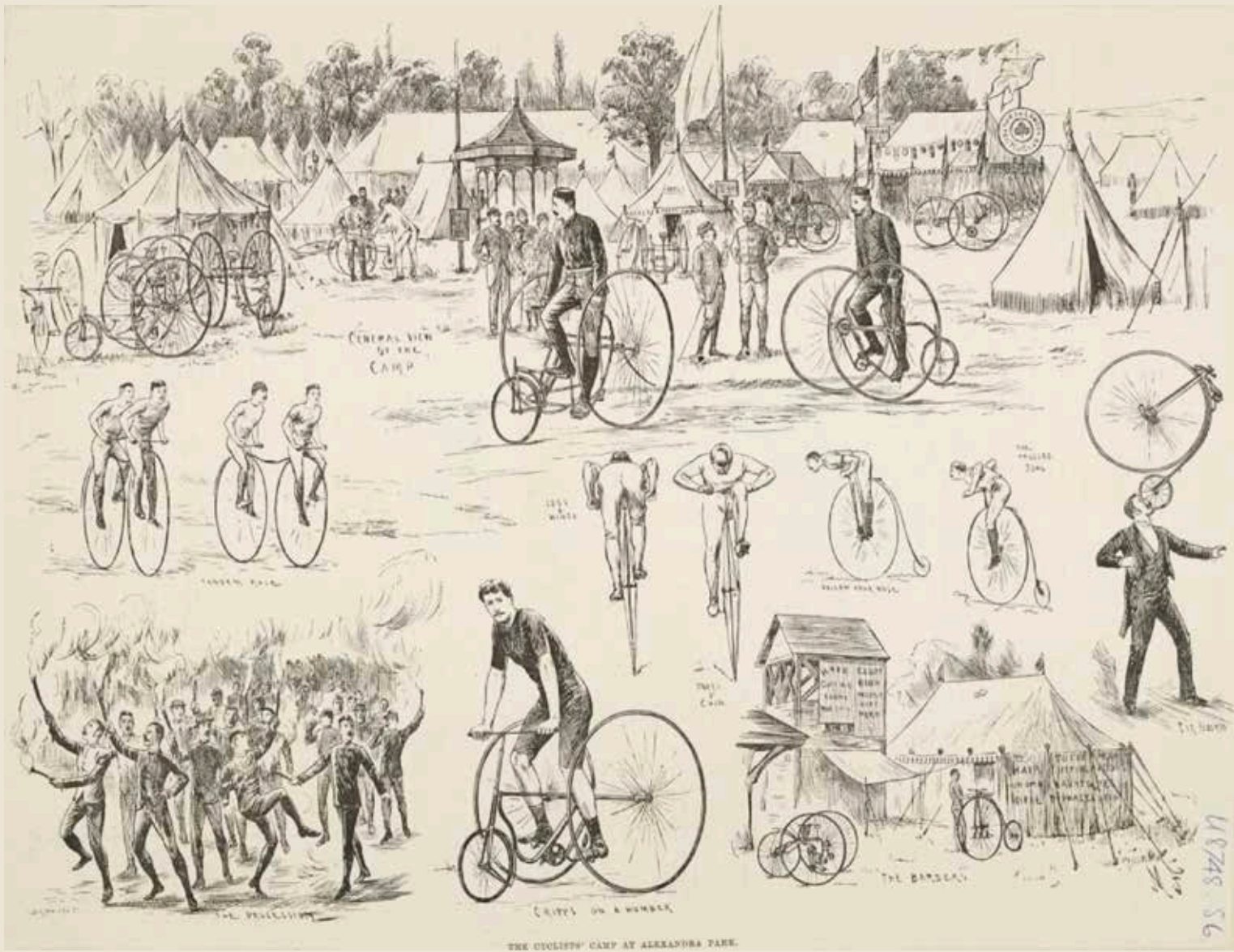
*'Pim was ons aller held.
Pim kwam, zag en overwon
in alle opzichten.'*

▲ Pim Kiderlen op de driewieler.
Foto: Carl E. Mögle

kunt beginnen. De opleiding sluit goed aan op de industriële revolutie die zich deze periode in Nederland voltrekt. Industrieel Jacques van Marken – een generatie ouder dan Pim – was de eerste die deze studie in 1867 had voltooid.

Pim huurt een studentenkamer aan de Voorstraat 57a bij het echtpaar Schaller. Hij wordt lid van het Delfts Studentencorps en wordt een fervent bezoeker van sociëteit Phoenix. Daar wordt in december de Delftsche Studenten Velocipède Club opgericht. Pim wordt commissaris en zal zich vooral bezighouden met het materiaal. Er wordt gekozen voor een clubkostuum: grijs jasje, grijze pet en een kniebroek met zwarte kousen. Er wordt een houten *boneshaker* aangeschaft, twee tweedehands hoge bi's en drie nieuwe, en een Rover Safety. De fietsen worden geleverd door Rotterdammer Jules Herkenrath, die iedere overwinning van Pim aangrijpt om een advertentie te plaatsen, waarop hij de door Pim

gebruikte fietsen promoot: 'Deze machine breekt alle Engelse records.'

RECORDPOGING: ROTTERDAM-LEEUWARDEN

Drie maanden na aanvang van zijn studie kondigt *De Kampioen* aan dat Pim een poging wil doen een Nederlands afstandsrecord te vestigen. Hij is van plan op een hoge bici van Rotterdam naar Leeuwarden te fietsen. De tocht wil hij binnen 24 uur afronden, wat een wereldrecord zou zijn. Zaterdagavond 21 november vertrekt Pim om 20.00 uur vanaf de Rotterdamse watertoren. De temperatuur is rond het vriespunt, het is mistig. Via Gouda rijdt hij naar Utrecht, vervolgens naar Amersfoort. Na een korte rustpauze rijdt hij via de Veluwe naar Zwolle. Dan noordwaarts over Meppel, Steenwijk, Wolvega en Heerenveen naar Leeuwarden. Tijdens de laatste kilometers – in de zware mist – wordt hij

^ **Cyclist Camp, Alexandria Park, Londen, waar Pim zijn eerste grote successen haalt.**

verwelkomd door duizenden mensen en wordt hij ontvangen door ANWB-secretaris Simon Beekkerk. Bij Hotel De Nieuwe Doelen wordt hij door een menigte toegejuicht. De afstand van 260 km heeft hij afgelegd in 22 uur en 35 minuten. Exclusief oponthoud leverde dit een tijd op van 16 uur en 46 minuten. De 17-jarige 'recordman' haalt er alle kranten in Nederland mee.

FLYING DUTCHMAN

Aan het einde van zijn eerste studiejaar – mei 1886 – neemt Pim als eerste Nederlandse wielrijder deel aan een driedaagse wedstrijd in Londen; het Alexandra Park. Samen met de Belg Emile de Beukelaer rijdt hij bij de tandems over 5 mijl. In de finale voor 7.000 toeschouwers wint het Lage Landen-duo glorieus met een tijd van 16.05,6. Dat betekent een snelheid van bijna 29 km per uur. Pim doet ook mee met de 2 mijl-wedstrijd voor drie-

▲ Rijwielclub onderweg. Aqua-rel: Henry Sandham

wielers. In de voorronde rijdt hij een Engels record (6.15.8, dat is 31,5 km per uur gemiddeld). In de finale verliest hij met één voet verschil van de Engelsman Lee. 'De heer Kiderlen heeft getoond een der beste wielrijders der wereld te zijn.' Hij wordt beloond met een gouden medaille ter waarde van vijf pond sterling en de eretitel *Flying Dutchman*. Een maand na deze successen besteedt het tijdschrift *Eigen Haard* anderhalve pagina aan dit sportieve succes. Onder de titel 'Onze eerste wielrijder' worden zowel Pim als de *Vélocipède* bejubeld: 'Het is een schoon werktuig, schoon door de grote kloeke cirkel van het voorwiel, schoon door de fraaie bochten van de staart, waaraan 't ander kleiner wiel verbonden is, schoon door de lijnen zijner ranke spaken en handvatsels.' Het tijdschrift publiceert een houtgravure van Pim, staande naast zijn hoge bi. Voor de gravure is gebruik gemaakt van de schitterende foto, die de Rotterdamse fotograaf Carl Mögler in zijn studio in de Moriaanstraat heeft gemaakt. Mögler heeft een serie van drie poses vastgelegd: eentje van Pim met al zijn medailles

'Het is een schoon werktuig, schoon door de grote kloeke cirkel van het voorwiel, schoon door de fraaie bochten van de staart, waaraan 't ander kleiner wiel verbonden is, schoon door de lijnen zijner ranke spaken en handvatsels.'

opgespeld, eentje staande naast het rijwiel en een derde zittend op het rijwiel. De portretten (30 x 40 cm) worden voor 5 gulden aangeboden. De populariteit van Pim is ongekend op dat moment. De foto van de 18-jarige, besnorde student op de driewieler toont een vastberaden blik en zijn imposante gespierde kuit en dijen.

Hij wint dat voorjaar en die zomer bijna alles wat er te winnen valt en daagt zichzelf voortdurend uit. Op 24 augustus 1886 stuurt hij een brief aan *De Kampioen*, waarin hij vertelt over een succesvolle recordpoging: 'Het doet mij genoeg te kunnen mededelen heden het *world record op de road* te hebben gebroken op *tricycle*. Ik vertrok om 1 uur 30 min. precies uit Crooswijk op een *Humber race tricycle* van 22,5 K.G. en arriveerde te De Meern bij Utrecht 3 uur 18 min. Ik legde dus in één uur 48 min. 54 K.M. af. Ik reed terug voor de 100 K.M. binnen vier te maken doch moest wegens losse banden te Gouda per spoor naar Rotterdam. Na groeten, Pim.'

In 1886 is Pim veruit de meest succesvolle Nederlandse rijder met 47 ereplaatsen, waarvan 42 overwinningen. *De Maasbode* meldt dat Pim van plan is in de Verenigde Staten te gaan racen, maar dat wordt door andere bladen als *fake news* betiteld: 'Dat bericht is van alle grond ontbloomd, daar de heer Kiderlen van niets weet, en er trouwens ook niet aan denkt zoiets te doen.'

In 1887 maakt Pim furore in Engeland, verslaat de beste Engelse rijders en wekt ook verbazing bij een afsluitend souper 'door de vele kruikjes Lager, die hij voor zijn rekening nam, zullen voortleven in de

gedachtenis van enige Manchestenaren.’ Pim is inmiddels volledig geïntegreerd in het Delftse studentenleven. Hij is president van het Scherm- en Gymnastiekgezelschap Odin, vice-president van het Dispuut gezelschap Vrije Studie, *pangeran* (legeraanvoerder) bij De Vroolijke Ketjoes (roversbende) en secretaris van de Studenten Vélocipède Club. Daarnaast roeit hij bij Laga en is hij vice-president van Sociëteit Phoenix.

DRAMA MET DE KNIE

November 1887 vindt er een groot drama in Pims gezin plaats. Zijn 32-jarige zus Agnes overlijdt plotseling. Zijn ouders hebben nu alleen Pim nog. Kort erna is er positief nieuws dat Pim – als enige zoon – vrijstelling van militaire dienst krijgt, maar mei 1888 slaat het noodlot opnieuw toe. *De Kampioen* meldt dat ‘onze eerste rijder, de heer E. Kiderlen, last heeft van ledewater (vocht) in zijn knie, ontstaan door het overrijden met een rijtuig. Hoewel het gelukkig iets vooruit gaat, is de pijn nog te hevig om te kunnen racen, zodat als wij geluk hebben Europa’s kampioen dit jaar nog op de baan te zien verschijnen, dit zeker eerst laat in het seizoen zal wezen.’ Het blad is te optimistisch. De knieblesure betekent het einde van de succesvolle wielercarrière van Pim. Hij is dan twintig jaar. In Delft switcht hij in zijn laatste schooljaar nog naar de richting Verschillende Studievakken, maar zal niet afstuderen. De fanatieke sportbeoefening zal er debet aan zijn geweest.

Juni 1889 – 21 jaar jong – wordt Pim benoemd tot ‘directeur technique de la distillerie de la Gironde à Bordeaux’, een door zijn vader opgezet bedrijf dat cognac produceert.

P.I.M.

Weer een jaar later is er opmerkelijk nieuws uit Delft. Daar wordt de Wielrijders-vereniging P.I.M. opgericht: *Periculum In Mora* (In uitstel zit gevaar). De naam is een eerbetoon aan Pim Kiderlen. Initiatiefnemer is Jaap Eringaard, de buiten-echtelijke zoon van Jacques van Marken, de Delftse industrieel. De 16-jarige Jaap woont sinds een jaar bij zijn vader en pleegmoeder Agneta in het Agnetapark, zit op de HBS en is zeer geïnteresseerd in wielrennen. In *De Kampioen* heeft hij een advertentie gezet voor een tweedehands tandem. Het is Jacques van Marken zelf die een foto maakt van de leden van P.I.M.. Ze poseren voor de directiewoning Rust Roest. Op de foto is een variëteit aan fietsen te zien: hoge bici's, tandems, driewielers... Herkenbaar op de foto zijn Frans Waller, de beoogde opvolger van Van Marken, en Jaap en zijn zus Anna op een tandem. Staande als zesde van rechts is Roland Hagendoorn. Hij is een getalenteerd wielrijder die verkering heeft met Anna. Roland in cadet-uniform poseert als enige zonder fiets, maar ondersteunt wel de hoge bici waarop – mogelijkkerwijs – Pim zetelt, hoog boven het gezelschap uittorend. De foto wordt door Agneta, de echtgenote van Jacques, in haar grote fotoalbum ‘Herinneringen’ geplakt. In dat album zit ook een foto van Jaap, racend op een driewieler.

◀ Jaap Eringaard op de driewieler.

▼ Wielclub P.I.M. voor Villa Rust Roest in het Agnetapark.

TECHNISCH BUREAU

Maart 1892 wordt de distilleerderij in Delfshaven door brand verwoest. Tot ver in de omtrek zijn de vlammen te zien. De vader bouwt op dezelfde plek zijn bedrijf weer op, moderniseert het, maar de verzekering weigert de brandschade uit te keren. In datzelfde voorjaar ontsnapt Pim in Bordeaux ternauwernood aan een brute roofoverval. Hij wordt 's avonds van achteren door een man vastgegrepen en zijn keel wordt dichtgeknepen. Er ontstaat een worsteling, waarbij Pim erin slaagt de overval met zijn wandelstok bewusteloos te slaan. Zijn fysieke kracht is zijn redding. Met zijn onderneming loopt het minder goed af. Net als bij zijn vader wordt het bedrijf door een heftige brand volledig in de as gelegd. Schade: 1 miljoen francs.

Gedesillusioniseerd keert Pim terug naar Nederland, gaat inwonen bij zijn ouders en begint in 1896 in Amsterdam onder zijn eigen naam een Technisch Bureau, dat zich specialiseert in gasmotoren, distilleertoestellen, maar ook olie- en veeoekpersen. Mogelijk wordt met dat laatste product het contact met Van Marken geïntensiveerd. In zijn Delftse ondernemingen – Gist & Spiritusfabriek en Calvé – is spoeling (veevoer) namelijk een belangrijk restproduct. Een jaar later vraagt de vader van Pim aan Van Marken of hij zijn noodlijdende distilleerderij in Delfshaven wil overnemen. Van Marken neemt het bedrijf voor 200.000 gulden over. Hij verklaart aan zijn personeel dat het niet uit 'hebzucht' is, maar om veertig man personeel te redden die anders werkloos zouden worden. En als tweede reden: een belangrijke concurrent op de spiritusmarkt uit te schakelen. Vier dagen na de overname vaart het personeel van Delfshaven met een stoomboot naar het Agnetapark, waar ze door de directeur worden ontvangen en hartelijk welkom geheten door afgevaardigden van de 'zusterfabrieken'. Vanaf dit moment wordt de Delftse gistfabriek een grote speler op de jenevermarkt. De Kiderlen-jenever zal tot in de jaren dertig worden aangeboden.

^ Affiche van de NG&SF.

<< De revue der sporten: Toen Pim Kiderlen nog 'the flying Dutchman' was.

< Flessen Vrijbouter toen en nu.

AUTOMOBIEL

Pim zelf is een creatief ondernemer. Hij speelt in op nieuwe ontwikkelingen, zoals de opkomst van de auto. Zijn bureau specialiseert zich in gasgedreven motoren, maar ook wordt hij vertegenwoordiger van bekende automerken. In 1899 adverteert hij in *De Kampioen* voor Bollée rijtuigjes, een lichtgewicht driewieler, ook wel *voiturette* genoemd. Zijn eigen Bollée krijgt nummerplaat 208. Naast de verkoop van Franse auto's wordt hij vertegenwoordiger van Lancia uit Turijn. In 1922 trekt Pim – 55

jaar oud – zich terug uit zijn bedrijf en noemt zich 'een rustend burger'. In 1924 wordt hij even aan de vergetelheid ontrukkt en wordt hij voor een sportblad geïnterviewd voor de rubriek 'Wat ze naderhand werden': 'Te Drommel! Hij was een rakker van 14 jaar toen hij al in de races uitkwam. (...) Een briljante sportloopbaan! En blijkbaar maatschappelijk 'goed geplaatst' in de race! Door Fortuna toegelachen op de baan en op 't kantoor.' Pim betreft in 1931 met zijn vrouw Anna een nieuwbouvilla in Wassenaar, maar woont er slechts twee weken. Hij overlijdt aan een onbekende en fatale aandoening, 63 jaar oud.

Bronnen: *Snel, sneller, onze Kampioen!* - Wim Zonneveld (2022), *De Wonderwielenaar*- Erik van Lakerveld (2019), www.deoudeflesch.nl

Tegenwoordig voert Gall & Gall het merk *Vrijbouter* voor drie producten: Vieux, Jonge Jenever en Lichte Borrel (30 %).

◀ De revue der sporten: Hoe Kiderlen er tegenwoordig uitziet!

⤴ Een Bollée.

⤵ Kiderlen & Co: reclame voor Lancia.

KIDERLEN & Co., N. Z. Voorburgwal 72, Telefoon 702 N., AMSTERDAM.
 Hoofdvertegenwoordigers voor Nederland en Koloniën der Automobielen

-:- Lancia de Turin -:- | **Chenard-Walcker de Paris**

24/36 H.P.
 chassis met banden
 Fl. 5800.-

De beste Italiaansche wagen. Een meesterstuk van automobielconstructie, wordt door vaklui bestempeld met den naam van **Qualiteitswagen**
 Ietsheid gegarandeerd op prijs-directe van 1 tot 95 K.M. — Met Torpedo 6 plaatsen.

Typen 8 9 H.P., 12 H.P., 14/16 H.P. en 30/40 H.P.
 De twee eerstgenoemde typen vallen in de eerste klas belasting. Zeer snelle wagens, elegante modellen, absoluut geruischloos en onverwoestbaar. — Ten allen tijde overwinnaars in groote bergwedstrijden, en voorzien van de alom bekende en zoo geroemde achterbrug.

Direct leverbaar van LANCIA chassis met Carrosserie Landalet Grand Luxe, 6 plaatsen, compleet uitgerust voor den weg, met Michelin banden Prijs **Fl. 8000.-**

Direct leverbaar uit magazijn een 12 H.P. Torpedo, 4 plaatsen, kap en voorruit, lantaarn enz., geheel compleet uitgerust voor den weg. Prijs **Fl. 4100.-**

*Te Drommel!
 Hij was een rakker van 14 jaar toen hij al in de races uitkwam. (...) Een briljante sportloopbaan!*

KERSTVERHAAL

DOOR REIN WOLTERS

Oud-journalist en auteur Rein Wolters blikt terug op 1963.

Het is kerst, hij is acht maanden getrouwd en heeft een dochter. En zoals hij beschrijft: we waren opgeteld samen 32, net geen kinderen met een snotneus meer, wel snotneuzen met een kind.

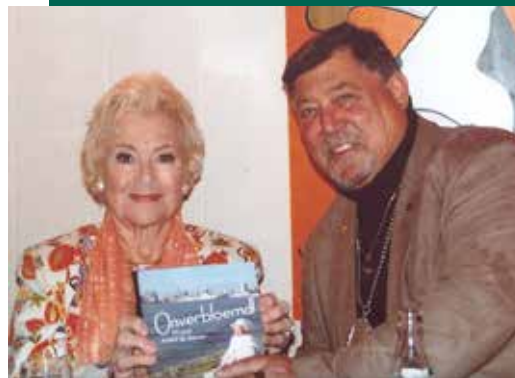
Kraaiende geluidjes in het ledikantje naast mijn bed. Jolanda wil aandacht. Ze verdrijft mijn slaap. Ademloos en met een glimlach luister ik naar haar gebrabbel. Warm zweeft een zalig gevoel door mijn borst- en maagstreek. Trots kijk ik naar mijn dochtertje. Ruim zeven maanden is ze. Voor mij is ze het mooiste kind van de wereld. Daar doet de oerlelijke bloedbult op haar voorhoofd niets aan af. Oorzaak van het gezwel: een mug in de ziekenhuiscouveuse van Dijkzigt.

Tikkend doorbreekt de wekker de vredige stilte van onze zolderkamer. Sinds 24 april woon ik er. Op die woensdag ben ik getrouwd, zestien jaar oud. Ellie nog ruim één jaar jonger, bovendien zeven maanden zwanger. Zestien dagen later, vrijdagmorgen 10 mei 1963, geeft Jolanda in Dijkzigt haar eerste kreetje, vijf weken te vroeg. Twaalfhonderd gram weegt ze en ze is iets groter dan mijn rechterhand. Ze mag niet mee naar huis. Dat kan pas als ze ruim vijf pond zwaarder is, op 23 juli, de 16de verjaardag van Ellie. Samengeteld zijn we dan 32 jaar – ik ben intussen 17 geworden – zeg ik meesmuilend ten stadhuize tegen de ambtenaar bij Jolanda's geboorteaangifte. Hij kan er niet om lachen. Net geen kind meer met een snotneus, wel een snotneus met een kind.

Kwart over zeven wijst de wekker. Het is Tweede Kerstdag, donderdag 26 december 1963. Vandaag niet naar mijn baas, bakker Bas Zaanen van de Zuidhoek. Gelukkig, flitst het door me heen. Behaaglijk draai ik me nog eens om, het leven onder de warme dekens kon slechter. Jolanda blijft opgewekt kraaien, slaat met haar handje tegen de zijkant van het door mij opgeschilderde ledikantje. Geld voor een nieuw hadden we niet. Trouwens nergens voor, armoede hangt als een dreigend kruis boven ons hoofd. De dakspanten kraken, buiten vriest het na de zware sneeuwbuien van de laatste dagen. Dikke ijsbloemen staan op het enige raam van onze zolderkamer. Mijn poging verder te sluimeren, wordt wreed verstoord. Klappen van ijzer op ijzer gelden als voor-

➤ Als joch van drie op de stoep bij zijn oma Trees van Wijk aan de Tolhuislaan op Katendrecht.

➤ Rein met zangeres Annie de Reuver en het boek dat hij over haar leven schreef.

➤ Vader Johan Schop met dochter Ellie en nichtje Cok Leentvaar op het strand van Hoek van Holland, 1962.

➤ Vlnr. kleinzoon Jordy Wolters, oma Ellie, kleindochter Ilona van der Vlies, opa Rein, kleindochter Rachelle Wolters en Kevin van de Vlies.

▲ Ellie, als 18-jarige moeder van dochter Jolanda en zoon Ronald.

◀ Ellie in 1962 op de huishoudschool achter de naaimachine.

▲ Ellie en dochter Jolanda in juli 2020 aan de wandel op de Lengweg in Hoogvliet-Meeuwenplaat.

bode van het passeren van een trein. Het geluid komt van de hekken in de Rose-Spoorstraat van de spoorwegovergang die in de vang vallen en nog een paar keer nastuiteren. Ruim een minuut later dendert een goederentrein voorbij. Afschuwelijk is het kabaal op deze kerstochtend van de honderden wielen over de kruisende spoorrails in de Rose-Spoorstraat. Voor het eerst sinds maanden hoor ik die herrie weer. Ik ben er niet helemaal doof voor geworden.

Jolanda kraait niet langer. Jengelen is haar nieuwe repertoire, niet mijn favoriete deun. Kennelijk verlangt ze haar fles, die gereedstaat in de elektrische waterkoker op het smalle kastje. De koker en het peertje aan het plafond zijn de enige voorzieningen, aangesloten op het doorgetrokken stroomdraadje van de burens, de familie Dingeman en Sien Markus, een aangetrouwde oom en tante van Ellie met vier kinderen.

KOUD

Verwarming kent onze zolderkamer van 2.88 bij 3.12 meter niet. Wel een schuin aflopend dak, dat de ruimte nog kleiner maakt. Gelukkig loopt de schoorsteen van de rookafvoer van het pand opzij in een muur. Die is lauwwarm, maar bij lange na niet genoeg voor een behaaglijk vertrek.

De fles met voeding is op temperatuur. Een kwartier later kruip ik terug in bed. Mijn voeten zijn versteend van het staan naast het ledikantje op het ribbelige Jabotapijt. Daar zitten hier en daar smerige plekken in, veroorzaakt door voeding die dochterlief soms uitspuwt. Schoonmaken lukt bijna niet. Ooit zal ik een huis hebben waar kleinkinderen niets blijvend vuil kunnen maken, stel ik mezelf in het vooruitzicht.

Opnieuw davert een trein voorbij, nu een met passagiers. Dat weet ik door de snelheid, die afneemt bij het naderen van Station Zuid. Een paar tellen later verstoort de fluit van de Gasfabriek Feijenoord schril de stilte. Kennelijk werken ze daar bij het Mallegat met Kerstmis gewoon door.

Opnieuw insluimerend koerst mijn herinnering terug naar ruim een jaar geleden, een zaterdagmiddag aan het eind van september 1962. Thuis vertel ik moeder dat ik ga trouwen, een moetje. Even tevoren is dat besluit genomen, na samenspraak met mijn meisje Ellie en haar ouders. Prettig komt mijn boodschap allerm minst over. Alsof moeder al niet genoeg ellende aan haar hoofd heeft, bedenk ik, ondanks mijn eigen sores. Vijf jaar eerder had vader haar en hun toen acht opgroeiende kinderen ingeruild voor een kinderloze vrouw. Jaren had hij met haar al stiekem een verhouding.

VIEZERIK

Vaders vertrek gaf mij groen licht voortaan mijn eigen gang te gaan. Dertien ben ik als ik de technische school verlaat en ga werken. Wonen doe ik nog thuis

en draag kostgeld af. Moeders tirade over 'een vieze-rik en het jonge meisje', leg ik onbeantwoord naast me neer. Anderen die er in latere dagen iets van zeggen, kunnen de pot op. Te pas en te onpas maak ik wereldkundig dat ik zelf heel goed weet wat goed voor me is en hoe ik mijn problemen ga oplossen. Dat ik me onzeker en zelfs bang voel voor de toekomst, houd ik verborgen. In feite ben ik niks meer dan een eigenwijze en soms ook onbeschofte betweter met een grote muil en een klein hart. Mijn vrees voor armoede, schuld, deurwaarders, belastingdienst en dat soort zaken is groot. Waar ben ik in hemelsnaam mee bezig?

TERRITORIUM

Ruim twee jaar eerder ben ik als platenschrapper in dienst gekomen bij bakker Bas Zaanen aan de Zuidhoek in Charlois. Nog geen veertien jaar oud, zes dagen per week werken voor 14,50 gulden. Een paar weken later besef ik dat ik alle jeugdschepen achter me heb verbrand. Kei en keihard ben ik terechtgekomen in het werkelijke leven. Daarbinnen moet ik mijn plek zien te vinden en nadrukkelijk mijn eigen territorium afbakenen, besef ik. Alleen met geld en aanzien zal dat realiteit worden, dus moet ik hard werken, veel verdienen, spreek ik mezelf moed in. Op het Noordereiland bezorg ik ondertussen voor extra verdiensten Het Vrije Volk en de radiobode van de Vara. In een zijzaaltje van café Sport van Rob Bens op de hoek Rose-Spoorstraat en Rosestraat worden de kranten en de bode's uitgedeeld. Het slanke meisje dat telkens met een kinderwagen langs de valpost wandelt en zo aardig naar me lacht, loop ik op de pinksterzaterdag 1962 tegen het lijf op de kermis op het Afrikaanderplein.

Die zaterdagavond verbrast ik – net 16 jaar – heel wat geld met haar. We krijgen er geen genoeg van. Ik voel me gelukkiger dan ooit, vlinders fladderen, mijn hoofd steekt tot in de wolken. Ellie en ik besluiten tot vaste verkering en ook tot intiem handelen, al zijn we zo groen als gras. Haar moeder, een bezorgde en pinnige kattenkop en met een gouden hart op haar tong, vindt me veel te rijp voor haar dochter, er ook oud uitzien voor mijn leeftijd. Wat ze voorspelt, komt al na een paar weken uit: dochterlief is zwanger ('die meid zit met een buik met benen, hebbie nou je zin?'). Enkele maanden daarvoor had ze zelf het leven geschonken aan haar tweede kind, dochter Silvia. Schoonmoeder in spe heeft het niet meer, barst in woede uit over kerels die alleen maar denken aan hun pleziertje en over moeders en dochters die met de brokken blijven zitten. Dat ik werkelijk voor haar dochter wil zorgen, gelooft ze aanvankelijk niet.

➤ De zussen Marie Schop-Leentvaer en Nellie Spoelstra-Leentvaer en rechts vader Johan van Ellie Schop kort na hun huwelijk in 1949.

➤ Rein en Ellie (rechts) in gesprek met archivaris Hans Grootenhuis van Het Vrije Volk in de Oude Kerk van Charlois.

➤ Rein in gesprek met oud-burgemeester Wim Thomassen in clubhuis De Brink in Vreewijk, 1979.

➤ Ellie (rechts) op visite bij haar moeder Marie Leentvaer-Schop in huize Siloam.

◀ Rein combineerde zijn baan als melkbezorger met dat van journalist bij dagblad Het Vrije Volk

NOTARIS

Trouwen op zeer jeugdige leeftijd kan niet zomaar en alleen met toestemming van Hare Majesteit. De gang naar een notaris aan de Mathenesserlaan, de verbinding tussen mij en de koningin, blijkt een dure: zijn brief met lakzegel kost 35 gulden. Aansluitend valt een uitnodiging van de afdeling Kinder- en Zedenpolitie op de deurmat. Of ik aan de Kaatsbaan in Charlois maar eens wil komen uitleggen wat ik met het minderjarige meisje heb uitgevreten en hoe ik denk haar en het kind te gaan onderhouden. Of dat ik wellicht een misdrijf heb begaan, rijp voor gevangenisstaf?

Mijn schoonvader gaat mee. Tot zijn ontsteltenis geef ik op de vraag van de rechercheur 'wat heb je gedaan' als antwoord: "Hetzelfde als dat u met je vrouw doet, alleen hadden wij geen bed beschikbaar."

De por die ik van mijn schoonvader krijg, doet me beseffen dat onze toekomst van het gesprek afhangt. Ik bied mijn ondervrager excuses aan. Wellicht is dat doorslaggevend geweest, want kort daarna komt de toestemming af. Met mijn schoonvader kan ik het steeds beter vinden, soms gaan we zelfs naar een thuiswedstrijd van Feyenoord.

Op maandag 15 april gaan Ellie en ik in ondertrouw bij ambtenaar C.A.P. van Deursen om negen dagen later (een uitzondering, je moet wettelijk minimaal dertien dagen in ondertrouw staan) nogmaals de rit met tramlijn 2 naar de Coolsingel te maken. Nu in gezelschap van schoonouders, een paar tantes en een zus.

Van mijn familie is er verder niemand. Vader en moeder hebben hun handtekening eerder al gezet. Gelukkig betaalt mijn schoonvader de tramrit, mijn geld is op. Ook mijn trouwpak is door hem en haar betaald. Van Deursen verbindt ons in de echt. Het schampere gefluister van de aanhang van de twee meetrouwende echtparen, als Van Deursen onze leeftijden opnoemt, is goed hoorbaar. "Zestien en vijftien, schandalig, kijk die meid eens een dikke buik hebben." Ik kijk even achterom. Als mijn blik had kunnen doden, zou dit zeker het schrappen van een paar namen uit het register van de burgerlijke stand tot gevolg hebben gehad.

Op onze trouwdag vieren we 's avonds in de woonkamer van mijn schoonouders een bescheiden bruiloftsfeest. Pullen bier, een fles aalbessen en citroenjenever maken het extra gezellig. Onwennig ga ik tegen het eind van de avond mee naar de zolderkamer driehoog, die weinig meer is dan een afschotting van latten en hardboard en een deur. Voor het eerst sinds mijn kinderjaren slaap ik niet thuis. Voor het eerst lig ik naast een vrouw, mijn wettige

◀ Als verslaggever (met wit shirt) tijdens de jongenswedstrijd Toer van Drie in Oostvoorne.

▼ Carnavalsrider (rechts) bij De Slingeraars in Zuidwijk in 1984 vanwege vele maatschappelijke verdiensten.

vrouw. Al snel slaapt ze, snurkt een beetje. Het duurt ruim een uur woelen en wennen aan vreemde geluiden voor ik wegsukkel.

Een paar uur later word ik wreed gewekt door het schudden van het huis en een verschrikkelijke herrie. Hevig geschrokken spring ik uit bed. Een aardbeving, wegwezen, schiet het door mijn hoofd.

INDIANENKREET

“Kom op, roep ik tegen mijn doorslapende vrouw, terwijl ik weglucht. In de haast stoot ik afschuwelijk mijn grote teen tegen een bedpoot en slaak een indianenkreet van pijn. Nauwelijks drie seconden later ben ik drie etages afgedaald tot bij de buitendeur. Ineens is het stil. “Waar ben jij nou?” klinkt het boven slaperig. “Kom maar terug, er is niets aan de hand. Dat was maar een ertstrein.”

Beschaamd kruip ik terug in bed, mijn pijnlijk dikke teen masserend. De andere dag vertelt Ellie over de ertstrein. Die blijkt te zijn samengesteld uit vier locomotieven en meer dan honderdvijftig platte wagons. Als lading hebben ze enorme rotsbrokken ijzererts, afkomstig uit Frankrijk en bestemd voor Hoogovens te IJmuiden. Vanwege hun lengte mogen de treinen alleen 's nachts rijden.

Gedaver van een passerende trein brengt me die Tweede Kerstdag opnieuw bij mijn positieven. Moeder en dochter slapen als roosjes, kwart voor negen op de wekker. Daglicht gloort door het gordijn. Voorzichtig ga ik uit bed, naar beneden, douchen bij mijn schoonouders. In de achterkamer hoor ik mijn schoonmoeder drentelen. Ze kleedt Silvia aan, mijn schoonzusje. Zwijgend en met een nors gezicht kijkt ze naar me. Onze verstandhouding is niet echt goed. Vanwege mijn leeftijd wil ze een moeder voor me zijn, en erger: voor mijn vrouw en mij beslissen. Dat past niet in mijn straatje.

Ik vind haar bemoeizuchtig, precies passen in de verhalen over 'verschrikkelijke schoonmoeders'. Mijn eigen boontjes wil ik ook zelf doppen. Er bestaat tussen haar en mij een onuitgesproken wapenstilstand. Zij wil mij niet kwetsen vanwege haar dochter en ik accepteer haar 'grillen' vanwege dezelfde reden. Tegelijk is ze aardig, behulpzaam en bovenal een lieve vrouw. “Komen jullie naar beneden, eten?” vraagt ze vriendelijk.

Niet veel later scharen we ons rond de eettafel. Mijn schoonvader, Johan Schop, is er niet. Ergens in de Botlek bewaakt hij een zeeschip. Soms duurt dat een hele week weg en slaapt hij aan boord. Onder het eitje pellen denk ik aan morgen, vrijdag. Bijna de hele natie is dan vrij, het voordeel van een verplichte snipperdag, maar niet voor mij.

Sinds vier maanden werk ik als melkbezorger in dienst bij Van Berkel's Melkinrichting. Aanzienlijk

▲ Melkboer Rein met zijn Spijkstaal met zijn Spijkstaal op de Stevelsweg, 1968.

▼ Rein versloeg jarenlang de familiebeurs Femina in Ahoy.

▲ Poedel Iris en Ellie bij hun woontoren aan de Uiterdijk in Pernis, voordat ze in 2011 werd opgenomen in zorgcentrum De Breede Vliet.

▲ Helma Bianchi (weduwe van Reins vriend/gitarist Adri Troost) helpt een vorkje prikken op de 62ste huwelijksverjaardag.

▶ Zanger Peter Dons vermaakte Ellie nog eens extra tijdens een optreden van hem in De Breede Vliet.

▲ In 1989 verko-
zen tot Hoogvlieter
van het Jaar.

▼ Toen geluk
nog zonder ellen-
de was in 2014.

beter dan bij Zaanen, waar ik voor bijna zeventig uur werken per week honderd gulden netto ontvang. Bij Van Berkel werk ik veertig uur in vijf dagen en krijg ook nog vier gulden meer in mijn loonzakje. Mijn klanten van de Pleinweg, Stoppelstraat en Den Hertigstraat rekenen op de komst van hun melkman. Dat moet ik morgen en zaterdag waarmaken. Buiten sneeuwt het weer, grote vlokken. Voor morgen belooft het niet veel goeds.

Ik schuif de zorgen voor morgen uit mijn hoofd, mijmer weer weg. Hoe moet dat nu verder, overdenk ik. Mijn leven lang melkboer blijven biedt geen perspectief. Iets anders aanpakken kan maar moeilijk, schooldiploma's heb ik niet en bazen betalen in geen enkele vakgroep een behoorlijk salaris aan een werknemer van zeventien. Uiteindelijk ben ik nu gezinshoofd, draag ik een zware verantwoording, moet er brood op de plank blijven komen.

SCHRIJFMACHINE

Het licht van een bal in de kerstboom in de hoek van de kamer pinkelt in mijn oog. Jolanda en Silvia kraaien in de houten box en nichtje Ingrid van twee vindt het nodig op mijn schoot haar blaas te legen. Mijn enige zondagse broek zeiknat, letterlijk en figuurlijk. Toch moet ik lachen, hoort erbij, denk ik.

Drie maanden eerder tik ik de eerste regels op een schrijfmachine. Nooit eerder gedaan. Schrijven vond ik als kind al leuk. Sinds het bezit van de machine schrijf ik berichten over het verenigingsleven en stuur ze op naar Het Vrije Volk. Drie artikeltjes hebben de kolommen al gehaald, waarmee ik mijn eigen berichten dus ook bij de abonnees heb bezorgd. Redacteur Jan Meijer vraagt me twee weken voor Kerstmis of ik correspondent voor zijn krant wil worden, uiteraard tegen betaling. Over 'ja' hoef ik niet na te denken. In januari 1964 gaat Meijer me de eerste opdrachten geven, zegt hij. Misschien wordt dat de ommekeer in mijn leven, kan ik de Rosestraat-malaise verlaten. Misschien gaat mijn wens dan toch in vervulling: journalist worden en schrijver worden van (intussen 58) boeken.

Onder de kerstboom van 1963 is het een levenswens, onder die van 2025 is de droom uitgekomen. Soms gebeurt een wonder écht!

Ellie Wolters-Schop is op de leeftijd van 77 jaar, na een huwelijk van 62 jaar, overleden op 14 mei 2025. Bijzonderheid: trouwambtenaar C.A.P. van Deursen en zijn vrouw waren ook aanwezig op de 12,5, 25- en 40-jarige bruiloftsviering.

ROTTERDAMSCH KOLEN CENTRALE VAN KOLENBOER TOT MILJONAIR

Hoe een Rotterdamse kolenboer met een bescheiden brandstoffenhandeltje in Delfshaven met huis-aan-huis verkoop zich opwerkte tot een groot zakenman. De N.V. Rotterdamsche Kolen Centrale zou uitgroeien tot één van de grootste detailkolenhandelaren (industrie- en huisbrandkolen) in Europa.

DOOR WILLEM H. MOOJEN

BELANGRIJK VOOR DE AANVOER VAN KOLEN IN ROTTERDAMSE HAVEN

Eigen schepen, ondergebracht in zowel de N.V. Rotterdamsche Kolen Centrale als de Rotterdamsche Kustvaart Centrale N.V., brachten antraciet, voornamelijk uit Wales en steenkool vanuit het Verenigd Koninkrijk en andere landen naar Rotterdam. Na de Tweede Wereldoorlog was er grote schaarste aan kolen in Nederland en door onvoldoende invoer van steenkool uit andere landen zag de Nederland-

se regering zich gedwongen kolen uit Amerika te kopen. Kolen werden destijds alleen gekocht via directe transacties (regeringsinkoopcommissies) tussen de Amerikaanse en Nederlandse overheid. In de ogen van R.P. Schoonheim, directeur van de RKC waren deze kolen niet goed genoeg en veel te duur. Het lukte hem, als particuliere ondernemer, samen met zijn zoon Bill als eerste buitenlanders vergunningen te krijgen om grote hoeveelheden kolen naar andere landen te exporteren. Deels met

▲ Piet Schoonheim, midden, als waterklerk in de Rotterdamse haven. Collectie auteur

◀ Antonia en Piet Schoonheim op kantoor aan de Voorhaven 56-60. Zijn vrouw was door

de jaren heen een grote steun voor hem in het bedrijf. Foto E. de Vries-Amsterdam via Roy Schoonheim

▲ Het bedrijf was gevestigd aan de Wijnhaven 22 in Delfshaven. Foto Willem van de Pol, Nationaal Archief CCO

▼ Het eerste zeegaande schip was de Ton-S. Gouache gemaakt in opdracht van de auteur door Martin Heere.

eigen schepen van Anbitcoal, het bedrijf van zijn zoon in Amerika en met gecharterde schepen. Voor Rotterdam zou Schoonheim met zijn bedrijf en schepen zeer belangrijk zijn, o.a. door zijn bemoeienissen waar het betrof kolenaanvoer en overlading naar verschillende Europese landen via Rotterdam. Mede daardoor kreeg de bedrijvigheid in de haven na de oorlog weer nieuwe impulsen.

EIGEN ZAAK EN EEN LICHTER OP AFBETALING

Rijk Pieter Schoonheim (1898) ging naar school op de Baan in Rotterdam. Leren was niet zijn passie en op veertienjarige leeftijd ging hij werken bij een graankantoor. Werkdagen van 17 uur voor twee

gulden in de week. Dat ging hem tegenstaan en hij reageerde op een advertentie waarna hij aan de slag kon als waterkerk. Hij werkte veel in de haven en verdiende dertig gulden in de maand. Na zijn huwelijk in 1917 met zijn vrouw Antonia verdiende hij tachtig gulden, maar meer zat er niet in. 1921 ging hij korte tijd werken voor een kolenimportbedrijf, waar hij meer verantwoordelijk werk te doen kreeg. Het bedrijf werd echter opgeheven, waarna hij een belangrijke stap nam en zelf een kolenhandel begon aan de Wijnhaven 22.

Op 11 april 1922 werd de N.V. Rotterdamsche Kolen Centrale opgericht en kon hij aan de slag als zelfstandig ondernemer. Het zou hem geen wind-eieren leggen. Hij kon zich nu met volle energie ontplooien. Met niets anders tot zijn beschikking dan een paard en wagen en een paar gulden. De zaken liepen naar behoren en hij kon zelfs op afbetaling een houten lichter aanschaffen, zijn eigen eerste schip, zijn trots, de 'Delfshaven' met houten bodem. Het klantenbestand breidde zich snel uit. Om aan de wensen van de klanten te voldoen snel kolen te leveren kocht Schoonheim uit de legerdumps van de Eerste Wereldoorlog enkele Mack's. Onverwoestbare hoge transportwagens, met ratelende ketting-aandrijving en massieve banden. Ze waren op grote afstand te horen, zodat de klant wist, daar komen de kolen. Door uitbreiding werd het pand aan de Wijnhaven te klein en verhuist de RKC naar de Voorhaven

56-60. Omdat hij wilde doorgroeien, moesten er andere bronnen worden aangeboord. Hij zocht contact met buitenlandse mijnen en in 1934 verkreeg Schoonheim het alleenrecht kolen te leveren voor Nederland van enkele Belgische mijnen en kort daarna van Engelse mijnen. Dit leidde tot een overgang van detailhandel naar groothandel en tevens werden dochtermaatschappijen opgericht in Amsterdam en Den Haag. Schoonheim verkreeg ook grote belangen in twee kolenmijnen, de Seven Sisters & Onllwyn Collieries van Evans & Bevan Ltd in Neath, niet ver van Port Talbot in Wales.

Na de Tweede Wereldoorlog werden kolen voornamelijk geïmporteerd vanuit de Verenigde Staten, waar Schoonheim grote contracten afsloot. De kolen die hij kocht in het buitenland werden hoofdzakelijk aangeleverd per schip. Hij wilde de zaken in eigen hand houden en vond dat aanvoer met eigen schepen zonder al te veel rompslomp sneller en goedkoper kon. Dat leidde in maart 1937 tot de oprichting van de Rotterdamsche Kustvaart Centrale N.V. De RKC had een eigen vloot van grote vaartschepen, coasters, sleepschepen en sleepboten. Het lossen en overslaan van kolen in andere schepen en binnenvaartschepen geschiedde in de Waalhaven. Aan Pier 2 en 8 had de RKC eigen open op- en overslagterreinen en aan de Heijlplaatweg een antracietbrekerij en de modernste kranen voor die tijd. Eigen lichters werden veelal in de haven ingezet en sleepschepen voeren af- en aan om kolen naar het achterland te vervoeren. Eigen schepen vervoerden zoveel mogelijk als het kon naast kolen ook andere lading, zoals veel graan en hout, maar ook schroot, stukgoed en wat op de ladingmarkt werd aangeboden.

HANDELSGEEST

De Amerikaanse handelsgeest trok Schoonheim aan en zeker de manier waarop Amerikanen hun producten voor het voetlicht brachten. Hij bedacht reclamecampagnes om zijn kolenmerken, alle kolensoorten hadden een naam, zo breed mogelijk

▲ De in 1955 aangekochte Atje Ray-S kon per reis 10.000 ton kolen aanvoeren. Foto Skyfotos Ltd., New Romney

onder de aandacht van het publiek te brengen. Zo kwam hij eens op het idee, het was in de tijd toen Arabische kooplieden hier met ezeltjes waterkruiken aan de man brachten, om een aantal van deze ezeltjes over de Coolsingel in Rotterdam te laten lopen met borden op hun rug. Op het bord stond dat zij géén afnemers waren van de Rotterdamsche Kolen Centrale; maar, zo stond er bij, 'ik ben dan ook een ezel'! Verder liet hij reclame-tekenfilmmpjes maken voor winkel etalages en grote reclameborden aan lantaarnpalen aanbrengen met natuurlijk een duidelijke verwijzing naar zijn kolensoorten. Jarenlang al vanaf 1922 verschenen er advertenties in bijna alle kranten van Nederland waarin verwezen werd naar Schoonheim's eerste klas duurzame kolen zoals 'Prima Wales Anthraciet' met de zin 'Echte Wales Anthraciet is en blijft de beste brandstof voor Uw hard of kachel'.

EEN GOED VADERLANDER

De oorlogsjaren waren magere jaren voor het bedrijf. Vanaf het uitbreken van de Tweede

➤ Piet in zijn element. Waar het kon hielp hij mee op de schepen of op de kade. Foto E. de Vries-Amsterdam via Roy Schoonheim

◀ Piet Schoonheim bezocht in 1946 een aantal kolenmijnen in Amerika om te proberen of hij op commerciële basis kolen kon kopen. Hier zien wij hem in het midden bij de Crane Creek Mine van American Coal Co. in West-Virginia. Collectie auteur

◀ Reclame maken voor producten had Schoonheim afgekeken van de Amerikanen. Een railreini-ger van de RET fungeerde als reclame object om zijn 'Seven Sisters' Wales antraciet kolen aan te prijzen. Collectie auteur

➤ Na het wegdoen van zijn oude Mack's reden verschillende type vrachtauto's voor de RKC. Voor de loods aan Pier 2 in de Waalhaven zien we op 1 oktober 1960 vrachtauto's van de RKC en dochter bedrijven, de N.V. Haagsche Anthraciet Mij en Rokocent waar papieren kolenzakken worden geladen. Foto Ary Groeneveld, Gemeente Rotterdam, Stadsarchief CCO

Wereldoorlog heeft Schoonheim zich verzet tegen de bezetter en vermeed zoveel mogelijk elk contact met Duitsers of NSB'ers. Hij had tijdens de oorlog goede zaken kunnen doen met de bezetter, maar daar was hij de man niet naar. Onmiddellijk na het uitbreken van de vijandelijkheden, had hij zijn schepen nog tijdig instructies kunnen geven om naar Engelse havens uit te wijken. Zijn vloot heeft daarna gevaren in dienst van de geallieerden, waarbij de 'Bill-S' varende in een konvooi al op 10 juli 1940 tot zinken is gebracht bij een Duitse luchtaanval. Zoveel mogelijk als het kon, probeerde hij maatregelen van de bezetters te dwarsbomen. Auto's werden gevorderd maar Piet bracht twaalf auto's onder in een schuilplaats. Ook zijn binnenvaartschepen werden opgeëist maar hij liet ze zonder pardon tot zinken brengen. Waardevolle machines en andere apparatuur uit zijn bedrijf die de Duitsers goed konden gebruiken, liet hij verstopen in een lichter in de Biesbosch. Belangrijke voorraden kolen, benzine en olie wist hij voor de Duitsers achter te houden. Toen na Dolle Dinsdag (5 september 1944) de aanvoer van kolen uit Limburg was afgesneden en alle in het westen aanwezige voorraden een van hogerhand opgelegde bestemming kregen, weigerde hij eigenzinnig aan deze beschikkingen te voldoen. Hij wilde zijn voorraden bewaren voor de Nederlandse verbruikers! Hierbij nam hij het risico dat hij veroordeeld kon worden voor sabotage.

➤ De op 10 juli 1940 tot zinken gebrachte Bill-S bij de proefvaart op de Nieuwe Maas op 30 september 1937. Collectie auteur

➤ De Gerry-S ligt op de boeien in Swansea te wachten voor een plekje onder de kolentip om antraciet te laden voor Rotterdam. Collectie auteur

PERSOONLIJKE HULP

Nee, Schoonheim was er zeker de man niet naar die zich door de omstandigheden in een hoek liet drukken. Toen zijn overgebleven vrachtwagens lichtgas als brandstof moesten gebruiken, liet hij een eigen gasvulstation bouwen. Want zijn wagens zouden rijden en zijn klanten zouden kolen hebben. Achtergehouden kolen stelde hij in vele gevallen gratis ter beschikking aan in nood verkerende gezinnen. Ook de illegaliteit kreeg kolen van hem. Allerlei hulp verstreekte hij aan Joodse landgenoten en onderduikers, van wie hij enkelen bij zich in huis had.

◀ De Pieter-S ligt op 24 november 1957 als 20.000ste schip dat jaar Rotterdam aan te lopen in de Waalhaven. Links de antracietbrekerij van de RKC. Foto Ary Groeneveld, Gemeente Rotterdam, Stadsarchief CCO

▼ Het pet-embleem van de RKC. Collectie auteur

In de hongerwinter verdeelde hij voedsel onder zijn personeel en verder, op aanwijzing van medici, aan ziekenhuizen en zwakken. De man, die in vreedstijd gewend was zich als een bulldozer een weg te banen door bergen obstakels, deed ook nu niet anders. Piet Schoonheim werd onderscheiden met het mobilisatie-oorlogskruis in mei 1951.

VAN EENVOUDIGE ROTTERDAMSE KOLENBOER TOT GROOT ZAKENMAN

Ook voor Rotterdam was hij zeer belangrijk, door zijn bemoeienissen waar het betrof kolenaanvoer

en overlading naar verschillende Europese landen via Rotterdam. Mede daardoor kreeg de bedrijvigheid in de haven na de oorlog weer nieuwe impulsen. Piet Schoonheim, die het zou schoppen tot miljonair, is altijd dezelfde vooruitstrevende hartelijke kolenboer van vroeger gebleven. Als het nodig was om in te springen in een kolenloods of er door wat voor reden een achterstand was bij het lossen van een van zijn kolenschepen, stak hij zelf de handen uit mouwen en met opgestroopte broekspijpen nam hij de kolenschip ter hand.

► De auteur met zijn tweelingzusje en zijn vader op de Gerry-S in de Golf van Biscaje in juli 1956. Foto Willem Moojen

Willem H. Moojen (1948), freelance journalist en maritiem fotograaf, stamt uit een zeevarende familie en maakte zeereizen bij zijn vader aan boord. Daardoor raakte hij al vrij vroeg geïnteresseerd in de Nederlandse koopvaardij. Hij schreef 24 boeken en talloze artikelen voor de media en maritieme vakbladen, bedrijfsbladen. Hij was jarenlang vaste medewerker van de *Blauwe Wimpel*.

Over de Rotterdamsche Kolen Centrale is nooit iets gepubliceerd. In het boek wordt het bedrijf, rederij en dochtermaatschappij Anbitcoal beschreven. Het bevat een zeer gedetailleerde vlootlijst en de auteur beschrijft een aantal reizen die hij aan boord bij zijn vader op de Gerry-S maakte naar Portugal, Guernsey en Ierland. *Rotterdamsche Kolen Centrale, van kolenboer tot miljonair*. 140 pagina's, honderden foto's. Prijs 32,95 euro. Uitgeverij Lanasta. ISBN 978-94-6456-114 -2

HERINNERINGEN AAN DE 'S-GRAVENWEG

In de jaren zestig van de vorige eeuw bracht Jan Wagner, samen met zijn vrouw, vaak de weekends door aan de 's-Gravenweg, bij hun vriend Roel Rienstra. Hij deelt hier zijn herinneringen aan het Rotterdamse deel van de 's-Gravenweg, voorbij de Laan van Nooitgedacht tot aan de Kralingse Zoom. Het was een klinkerweg met smalle sloten aan weerszijden. Houten en betonnen bruggen voerden naar de achter de sloten liggende percelen.

JAN WAGNER

Aan de linkerkant, de noordzijde van de weg, lagen vanaf de huidige Tijs van Zeventerstraat: een wit klassiek woonhuis, een boerderij, kleine arbeidershuizen en de woningen van tuinders die er hun bedrijf hadden. Aan de weg stonden twee geschaalde huizen met daarachter tuinderijen. Op nummer 288 huisde het gezin van tuinder J.P. Koop; nummer 290 werd bewoond door mevrouw Blom, de weduwe van een handelaar in stalbenodigdheden en meststoffen, samen met haar dochter. Roel Rienstra was kunstenaar. Van 1958 tot 1962 waren Roel en ik klasgenoten op de academie van beeldende kunsten. Hij bezat een klein atelier op

het erf van Blom, in het voormalige kantoor van diens firma. Roel was tekenaar en aquarellist, maar bovenal maakte hij prachtige, met de hand genaai-de wandkleden. In 1966 kochten wij een kleed van hem. Het werd ons eerste kunstwerk, *Zwaluwen en Bloemen*. Het kostte 400 gulden. Dat was destijds een rib uit ons lijf, maar wij mochten het bedrag in delen aflossen door maandelijks de premie van zijn ziektekostenverzekering te betalen. Roels domein was een idyllisch oord. Naast het atelier zaaiden wij goudsbloemen, scabiosa en cosmea. Wij assisteerden de tuinder bij zijn werk en ik maakte pasteltekeningen van de tuinderijen.

▲ Wandkleed
*Zwaluwen en
Bloemen* van
Roel Rienstra.
Foto Einar Been

◀ 's-Gravenweg
290 met het
atelier van Roel
Rienstra. Foto
Stadsarchief Rotter-
dam

◀ Jan Wagner, 's-Gravenweg, erf van Blom met het atelier van Roel Rienstra, 33x47cm.

De tuin van Koop, met lage ramen voor laag groeiend gewas en hoge kassen voor de teelt van tomaten en komkommers, liep door tot aan de Ringvaart. De bebouwing aan de rechterkant van de 's-Gravenweg, de zuidzijde, bestond uit grote woonhuizen. Sommige daarvan zijn in de loop van de tijd verkocht en vervangen door modernere villa's. Tegenover de huizen van Koop en Blom lagen de huizen *Buitenlust*, nummer 269, en het naamloze 271. Van dit laatste huis maakte ik in 1967 een tekening met zwart krijt.

's-Gravenweg 271, eigendom van Albert Jan Knoppe (oprichter/eigenaar van de Harbour Jazz Club aan de Delftsestraat), was een karakteristiek pand met een achter struiken schuilgaande voortuin en een grote houten schuur. Zestig jaar lang keek ik in het voorbijgaan naar het huis en ik was telkens weer blij en een tikkeltje verbaasd dat het er nog altijd

➤ 's-Gravenweg 288 en 290.

◀◀ 's-Gravenweg 269, 'Buitenlust'.

▼ 's-Gravenweg 271.

Foto's Stadsarchief Rotterdam

➤➤ Jan Wagner, 's-Gravenweg 271, 49x64 cm, zwart krijt, 1967.

▲ Jan Wagner, *impressie 's-Gravenweg*, 35x57,5 cm, zwart krijt, 2013.

stond. Tijdens de aanleg van de metro, in de jaren zestig van de vorige eeuw, was het pand ook al voor afbraak gespaard gebleven. De huizen met de huisnummers 264 tot 344, aan de noordzijde van de weg, werden wél voor de metro-bouw afgebroken. Op die grond werden later woonhuizen en bedrijfspanden gebouwd. Het witte klassieke huis 262 op de hoek van de Tijs van

Zeventerstraat bleef bewaard. Het is nu het enig overgebleven deel van de negentiende-eeuwse buitenplaats *Landzicht*. In het begin van de negentiende eeuw woonde hier Anthony Hoyneck van Papendrecht, dijkgraaf van Schieland. Na verschillende wisselingen van eigenaar werd dit landgoed in 1856 verkocht aan de firma N. & A.W. Hoos, touwslagers. Op het terrein achter het huis werden

◀ Jan Wagner, *tuinderijen 's-Gravenweg*, 49x64cm, pastelkrijt, 1967.

▶▲ 's-Gravenweg 262 'Landzicht' en boerderij. Foto Stadsarchief Rotterdam

▶ 's-Gravenweg 262 met touwfabriek. Foto Stadsarchief Rotterdam

loodsen, een touwbaan, kantoren en arbeiderswoningen gebouwd. Het huis, een gemeentelijk monument, in de wandeling het fabrikantenhuis genoemd, is voor het laatst bewoond door directeurs van de door fusies van bedrijven ontstane Verenigde Touwfabriek (Verto). Het al jaren leeg staande pand is recentelijk aangekocht door een Rotterdams makelaarsbureau dat er zijn kantoor in wil vestigen. Op het terrein erachter zullen zorgappartementen worden gebouwd. De tuinderijen, gelegen in het gebied tussen de Laan van Nooitgedacht, de 's-Gravenweg en de Kralingse Zoom tot aan de Ringvaart, zijn allemaal verdwenen. Hier ligt nu een woonwijk.

Mijn vrouw en Roel Rienstra zijn beiden overleden. In september 2025 werd 's-Gravenweg 271 gesloopt; het perceel werd bouwrijp gemaakt. De bouw van een villa in de stijl van de Nieuwe Haagse School is door de nieuwe eigenaar van de grond in het vooruitzicht gesteld. Het enige zichtbare dat mij in deze omgeving aan de jaren zestig herinnert is de sloot die tussen de tuinderijen liep vanaf de 's-Gravenweg tot aan de Ringvaart. Deze sloot werd in de omgevingsplannen gehandhaafd.

AGENDA

DO 15 JAN 2026

Roterodamum Café
Lezing Hilde Sennema
Locatie: Donner
Aanvang 16.00 uur
Aanmelden op roterodamum.nl

Tijdens het eerste Roterodamum Café in 2026 is historicus en schrijver Hilde Sennema te gast. In 2024 verscheen haar boek *Met Opgestroopte Mouwen. Een geschiedenis van Rotterdam*.

De strakke gevels van de Lijnbaan, het wereldsucces van de haven, een mentaliteit van niet lullen maar poetsen: Rotterdam toont zich het liefst van zijn meest maakbare en daadkrachtige kant. Al tijdens de oorlog maakte de stad plannen voor de wederopbouw; na de oorlog groeide de haven al snel uit tot de grootste ter wereld. Dit verhaal laat echter weinig ruimte voor verdriet over de kapotte stad en weggevoerde stadsgenoten, voor de keerzijden van haven en industrie, of voor de invloed van toeval op de loop van de geschiedenis. In *Met opgestroopte mouwen* gaat Hilde Sennema op zoek naar de wortels van de mythische Rotterdamse mentaliteit. Aan de hand van verhalen van bekende en minder bekende Rotterdammers verweeft ze de schoksgewijze groei van Rotterdam van provinciestad tot wereldhaven met veranderingen in historisch zelfbeeld.

ERRATUM ROTTERDAMS JAARBOEKJE

Voor het in memoriam van Corrie Ulenberg (1935-2024) in het onlangs verschenen *Rotterdams Jaarboekje 2025* heeft de auteur geput uit het werk van andere schrijvers. Enkele passages zijn ontleend aan het boek *Stadsvernieuwing in Rotterdam* van Ben Maandag uit 2019. Ook is een citaat gebruikt uit een artikel van Brenda Stoter Boscolo in het *AD Rotterdams Dagblad* van 16 april 2024. Hun namen zijn niet vermeld. Dat had wel moeten. In de digitale versie van het *Rotterdams Jaarboekje* zal dit worden rechtgezet. De nog niet verspreide fysieke exemplaren van het jaarboekje worden voorzien van een erratum.

Redactie Rotterdams Jaarboekje

EN WIE NIET SPRINGT...

Over Feyenoord, Joden en de strijd tegen antisemitisme

Studio Rashkov

Prijs € 22,50

Op donderdagmiddag 18 september presenteerde Stichting Loods 24 en Joods Kindermonument in De Kuip het bijzondere boek *En wie niet springt...* over Feyenoord, Joden en de strijd tegen antisemitisme. De titel van het boek verwijst naar een stadionlied dat bij Feyenoord massaal wordt meegezongen – zeker bij wedstrijden tegen Ajax. Maar wat betekenen deze woorden eigenlijk? En waarom zingen duizenden supporters ze uit volle borst mee?

In opdracht van Stichting Loods 24 en Joods Kindermonument doken schrijvers, historici en Feyenoordfans voor dit boek in de vergeten en vaak pijnlijke geschiedenis van Feyenoord en de Joodse gemeenschap van Rotterdam. Ze vertellen over iconen zoals clubarts Max Abarbanel, doelman Ofir Marciano en Holocaust-overlevende Micha Gelber, en laten zien wat het misbruik van het woord 'Jood' op de tribunes betekent – voor het voetbal, voor de samenleving en voor Joodse Feyenoorders.

Met persoonlijke verhalen, historische analyses en confronterende anekdotes wordt getoond hoe diep antisemitische uitingen in de voetbalcultuur kunnen doorwerken én waarom het belangrijk is om daarover het gesprek

aan te gaan. Niet alle auteurs denken hetzelfde over wat antisemitisme is of waar precies de grens ligt tussen rivaliteit en kwetsing. Juist die variatie aan stemmen maakt dit boek waardevol. Tegelijk is het een liefdevolle ode aan de Joodse sporen in de Rotterdamse samenleving én bij Feyenoord zelf.

DWANGARBEID IN DUITSLAND

door Ted H.P. de Wolf

Uitgeverij GiST

Prijs € 24,99

Vele vaders zwegen over hun tijd als dwangarbeider in Nazi-Duitsland tijdens de Tweede Wereldoorlog. Zo niet de vader van auteur Ted H.P. de Wolf. Tot in detail wist Delftenaar Koos de Wolf zijn belevenissen van toen te verhalen. Zoon Ted heeft er een geweldig boek van gemaakt. Eind mei 1943 vertrok Rotterdammer Dick Binnendijk met de trein naar Duitsland. Net als veel andere jongens van zijn leeftijd gaf hij gehoor aan de dwingende oproep van de Nazi's om in Duitsland tewerkgesteld te worden. Om zijn familie niet in gevaar te brengen, meldde ook Koos de Wolf zich voor de *Arbeitseinsatz*. Beiden werden aan de Mercedes-fabriek (het toenmalige Daimler-Benz A.G.) in Sindelfingen toegewezen, ten zuidwesten van Stuttgart. Zij werden

ondergebracht in dezelfde barak van het lager op het fabrieksterrein. In het begin was er nog enige ruimte voor ontspanning. In de loop van de tijd werd het regime echter strenger en de omstandigheden erbarmelijk. Het duurde niet lang voor het eerste luchtalarm klonk. 's Nachts de Engelsen, overdag de Amerikanen. Ondanks de belabberde situatie bleef Dick Binnendijk goed geluimd. Hij richtte een cabaretgroep op, De Lanterfanters. De eerste voorstelling werd zelfs bijgewoond door Duitse leidinggevenden, die allengs zuurder gingen kijken, omdat zij er publiekelijk werden bespot. Dick was nergens bang voor, hij had lak aan conventies.

BROODNODIG

Inmiddels had Koos het voor elkaar gekregen zich te onttrekken aan de werkzaamheden in de Mercedes-fabriek. Een Vlaamse keuringsarts was hem goed gezind en heeft hem ontslagen van de werkzaamheden aldaar. Vervolgens werd hij tewerkgesteld bij de klokkenfabriek Suevia, eveneens gevestigd in Sindelfingen. Zijn werkgever bezorgde hem een eigen kamer in het nabijgelegen Böblingen, nota bene met wasgelegenheid. Daarnaast werkte hij in de avonduren bij de plaatselijke juwelier, Herr Früh. In plaats van een financiële vergoeding ontving hij etensbonnen van Früh. Een deel verhandelde hij en deel gaf hij weg aan zijn kameraden in barak 16, die het broodnodig hadden.

WERKWEIGERING

In dezelfde periode verging het Dick Binnendijk veel slechter in het lager. Toch bleef hij cabaretavonden organiseren. Uiteindelijk werd het de Duitsers te veel en na het weigeren van werk werd hij overgebracht naar een *Arbeitserziehungslager* nabij de Mauserfabriek. Daar zag hij lotgenoten, vooral Russen, letterlijk doodgetrapt worden. Het is een wonder dat hij deze tijd heeft overleefd. Na de oorlog bouwde hij zijn cabaretcarrière

DE KERSTBOOM

re uit. Hij werd impresario van onze bekendste cabaretier uit die jaren, Toon Hermans.

VRIENDSCHAP

Er waren meer Rotterdammers die Koos de Wolf in zijn hart had gesloten. Met Rinus van Aalst en Herman van Munster, die in die tijd eveneens in Sindelfingen tewerkgesteld waren, ontstond een hechte vriendschap. Beide mannen werden in de oorlog verliefd op een Schwabisch meisje. Na de oorlog zijn zij allebei getrouwd met hun Duitse geliefde en woonden sindsdien in het land dat hen eerder tot dwangarbeid had veroordeeld. Tijdens herfstvakanties nam Koos zijn gezin mee naar Duitsland om zijn oude vrienden te bezoeken. Dick Binnendijk overleed op relatief jonge leeftijd (57 jaar), Rinus daarentegen werd 98. Hij stierf een half jaar voor Koos die in 2019 op 97-jarige leeftijd het tijdige voor het eeuwige verwisselde.

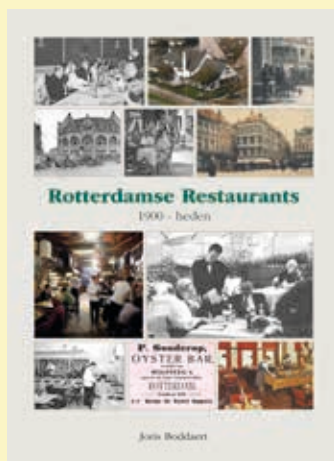
Ted H.P. de Wolf is de jongste zoon van Koos de Wolf. Nauwgezet heeft hij de spannende verhalen van zijn vader over diens Duitse jaren opgetekend. Daarnaast heeft hij veel onderzoek ter plaatse verricht. *Dwangarbeid in Duitsland* is zijn debuut.

ROTTERDAMSE RESTAURANTS

Door Joris Boddaert

Uitgave: Boddaert Producties
prijs 44,50 (portovrij)

Ieder jaar verschijnen er in onze stad zo'n tweehonderd boeken, bundels en facsimile's over de meest uiteenlopende facetten van het Rotterdamse zakelijke, sociale en culturele leven. Vreemd genoeg wordt er relatief zeer weinig geschreven over het (openbare) Rotterdamse restaurantvertier, terwijl dat toch een belangrijk deel is van het 'noodzakelijk en vooral gezellig maatschappelijk verkeer'. 'Buiten de deur eten' is dagelijks één van de vaste gespreksonderwerpen

van vele duizenden mensen. Niet zo vreemd, want Rotterdam kent anno 2025 maar liefst 2241 eetzaken (alles, dus ook snacklokken meegerekend). Meestal weet men wel de namen van zo'n twintig etablissementen te noemen, maar waar die allemaal voor staan, is de meesten onbekend. Welke 010-eetgelegenheden er in de jaren zeventig, tachtig en negentig werden bezocht, is voor de al oudere jeugd van nu één grote puzzel. Dat is logisch, historische feiten van de Rotterdamse horeca hebben voor zeer velen géén prioriteit!

GEEN LITERATUUR

In 2004 besloot Joris Boddaert om de Rotterdamse caféwereld vanaf 1900 secuur te gaan beschrijven. Dit boekproject mondde uit in vijf dikke boeken in salontafelformaat. Ruim driekwart miljoen woorden, aangevuld met zo'n 1500 illustraties, geven

een degelijk overzicht van Rotterdams boeiende kroegleven, met als hoogtepunt tachtig cafés langs de 438 meter lange Schiedamsedijk, anno 1930. Vijf jaar geleden rondde hij de serie af. Als 'toegift' besloot Boddaert in 2022 tevens 125 jaar 'tafelen' in één boek historisch vast te leggen. Zoals gezegd is 'eten' een belangrijk onderwerp, maar het gaat de meesten voornamelijk om wat er op het bordje ligt en wat men er voor moet betalen. In de restaurantwereld zélf zijn weinigen echt geïnteresseerd. Eén troost, in de periode 1900 tot 1950 was het met de publieke belangstelling voor het culinaire gedoe nog veel slechter gesteld. Er bestaan – vreemd genoeg – over die vijftig jaar vrijwel geen beschrijvingen van eetzaken. Nu was het culinair genieten van vóór de Tweede Wereldoorlog slechts voorbehouden aan de 'gegoede klasse'. 'Vorkje prikken' was indertijd absoluut géén issue. Er bestaat in het geheel geen literatuur, en niemand kan uiteraard nog getuigen. In het boek, dat juni 2025. is verschenen, komt één vriendelijke arts, geboren in 1931, aan het woord. Hij vertelt heel aardig over zijn bezoek in 1939 (samen met zijn moeder) aan het toen zo bekende Heck's aan de Noordblaak.

SNACKBARS

Gelukkig bestaat er wel het nodige vooroorlogse fotomateriaal, dus de eerste veertig jaar wordt tóch

The Old Dutch
in de jaren 60.

adequaat in beeld gebracht, met uitgebreide foto-onderschriften. De periode 1960 tot heden was veel gemakkelijker te beschrijven. Via vele lijsten wordt vrijwel ieder Rotterdams restaurant dat bestaan heeft, ook in het boek genoemd. Overigens wordt er weinig over voedsel geschreven en de lezer zal geen enkel recept ontdekken. Restaurants behoren wel degelijk tot ons aller cultuuroed, en met die gedachte is het boek tot stand gekomen. Het is caleidoscopisch van opzet, want tal van randverschijnselen komen aan de orde. Een voorbeeld daarvan is het opnemen van cafetaria's en snackbars, die gedurende diverse decennia bestaan hebben. In het boek komen zelfs nog een aantal Rotterdams hotels aan de orde. Onder de rubriek 'Curiosa' worden veel Rotterdams onderwerpen met een knipoog behandeld. Een belangrijk gedeelte van het boek bestaat uit zowel een uitgebreid logboek als een dagboek. Vanwege de 'human interest' zal de lezer alle anekdotische verhalen, met een glimlach tot zich nemen! Maar liefst circa 450 foto's geven het boek extra glans. Voeg daarbij de uitgebreide namenindex en men komt uit op een speels en toch serieus document, dat nu en vooral ook later zijn waarde zal behouden. Als toetje zal in november 2026 nog een beknopt 'supplement' op dit restaurantboek verschijnen. En daarna is het qua horecabeschrijvingen voor Joris Boddaert echt over en uit. Het boek is te bestellen via jorisboddaert@gmail.com.

EEN BIJZONDER GEWOON LEVEN

Graphic novel

Theo Termeer en ghostwriter

Pieter Termeer

Uitgever Studio Goedhart

Prijs € 34,50

Een boek over het leven van Theo Termeer, die na de Tweede Wereldoorlog in tijden van een economische crisis en nieuwe oorlogsdreiging van

uit Rotterdam naar Canada emigreerde en daar een echte Canadees werd. Theo werd Ted.

Een bijzonder gewoon leven beschrijft het leven van een Rotterdams emigrant, die, zoals zovelen, in de jaren vijftig vanaf de Wilhelminapier met de Groote Beer naar Canada vertrekt. Maar hij neemt zijn verleden mee. Zijn afkomst – twee geloven op een kussen... – het bombardement van 1940, de oorlog... In het boek schrijft hij zelf zijn herinneringen op. Over mooie dingen uit het dagelijks leven, over pijnlijke zaken, over nare dingen die hij meemaakt in de oorlog. Opdat wij nooit vergeten! Daarom is het mooi dat de laatste ooggetuigen boeken schrijven, in het bijzonder in de tijd dat in Europa nieuwe oorlogen dreigen.

GRAPHIC NOVEL

Dit onderwerp is toegankelijk gemaakt door het persoonlijke verhaal van Theo met foto's en illustraties, in collage-stijl van Grootzus. Zo ontstond een graphic novel. Een verhaal van Rotterdam tot Canada en – af en toe – terug, want Theo Termeer blijft zolang de gezondheid het toelaat zijn vaderland bezoeken. Hij mag dan een echte Canadees worden. Het oude land, zijn oude stad blijft trekken. Het boek begint dus met de vooroorlogse jaren, de oorlog en de zware naoorlogse tijd, die Theo doet besluiten te emigreren. Canada is het beloofde

OP ZOEK NAAR EEN LEUK KERSTCADEAU?

Het Rotterdams Jaarboekje 2025, dat in oktober gepresenteerd is in de Pauluskerk, is nu ook te koop in de webwinkel van Roterodamum voor € 24,95 plus verzendkosten. Kijk voor meer informatie op <https://webwinkel.rotterdamum.nl/>

land, ook omdat het verre land samen met de Nederlandse overheid met een propagandamachine Nederlandse jonge mannen wil lokken om dat land verder te ontwikkelen. Veel van deze mannen worden gegrepen door het boek 'over het emigratieland bij uitstek', geschreven door Piet Bakker. Canada als het beloofde land, onvoorstelbaar groot, met al die prachtige bergen, zeeën en fjorden. Op zoek naar welvaart. Ook dit thema is op het moment in Europa van belang. Alleen dan precies andersom. Hoe gaan wij hier om met asielzoekers? Zie Fenix, het zojuist geopende museum over migratie in Rotterdam. In tekst en illustratie wordt duidelijk hoe Rotterdam door de oorlog veranderde. Hoe deze moderne stad gebouwd is op de grond, waar de Duitse bommen alles plat maakten. Het Rotterdams Archief heeft een rijkdom aan beelden en informatie, voor iedereen gratis toegankelijk. Rotterdams illustrator Grootzus geeft hier een moderne draai aan. De auteur van dit boek is Theo Termeer, kind van Rotterdam-Zuid, later geëmigreerd naar Toronto,

Canada. De grote animator, ghost-writer en uitgever van het project is een andere Zuiderling, zijn broer Pieter Marinus Termeer. Hij heeft ervoor gezorgd dat over het leven van zijn oudere broer deze graphic novel wordt gemaakt.

ALS GEVELS KONDEN SPREKEN

Op vrijdag 12 december is het boek *Vergeten Zaken – Rotterdams Erfgoed Herontdekt* gepresenteerd in boekhandel Donner. Chris Buitendijk van uitgeverij Studio Rashkov vertelt hoe dit bijzondere Rotterdamse boek tot stand is gekomen.

In 2022 werd in Kroniek nr. 32 reeds aandacht besteed aan de zogenoemde *Vergeten Zaken*. De initiator van het project, Cora de Roon, vertelde toen hoe een team van enthousiaste vrijwilligers de stad doorkruiste, op zoek naar de verhalen achter oude winkelpanden, gevels, ornamenten en beletteringen. Er was een wandelroute ontwikkeld en de verhalen werden online gedeeld. Nu, drie jaar later, is het project uitgegroeid tot een serieuze onderneming. De wens om alle verhalen in boekvorm te bundelen is uitgekomen, al ging dat niet zonder slag of stoot.

STOOMDISTILLEERDERIJ EN LIKEURSTOKERIJ | HAVENSTRAAT 11B

EEN PAND IN DE VORM VAN EEN FLES

DOOR HANS KRINSIEN

Wanneer je vanuit het centrum van Rotterdam over de Lage Eilburg naar historisch Delfshaven gaat, zie je links van de brug café De Oolewaer. Als je goed kijkt zie je dat boven de huif het pand de vorm heeft van een fles en dat onder de huif, in goudkleurige letters staat 'Stoomdistilleerderij en Likeurstokerij'. De spelling verradert dat de tekst al oud is. Ga je rechts om het blok heen, dan zie je vanaf de Aelbrechtshoek de achterkant van het pand. Daarop is te lezen 'oude oever', 'Amicaal' en 'Hellebrekers'. Veel informatie op één pand. Om meer duidelijkheid te krijgen duik ik in de geschiedenis van café De Oolewaer.

HOUTSTAND

Affiche Hellebrekers & Zonen, ontwerp 1890-1900. Foto: Stadsarchief Rotterdam.

DELFHAVEN
Delfshaven is bekend als geboortestad van admiraal Piet Hein, geboren op 25 november 1577 en als vertrekplaats van de Pelgrim Fathers naar Amerika. Van oudsher is Delfshaven verbonden aan haringvisserij en anjovendistillatie. Toen het pand in 1897 gebouwd werd was de bouw er heel anders uit dan nu. Delfshaven lag een eind weg van het toernooigebied dat nu Rotterdam, maar werd sinds 1888 onderdeel van de gemeente Rotterdam. Delfshaven was, zoals die naam al doet vermoeden, oorspronkelijk de haven van de gemeente Delft. De Schiedamsche bestond nog niet en het hele gebied in de richting van Schiedam was nog onbebouwd. Vanwege de havenfunctie met bijbehorende activiteiten was alleen de driehoek van Delfshaven bebouwd. Ook het gebied tussen Delfshaven en de Westersingel, met nu Nieuwe Westend, Middeliland en het Club de Weelden is tot aan de Rotterdamse Stadsdijk, was grotendeels kaal. Pas in 1903 werd gestart met de uitbreiding van Rotterdam richting Delfshaven en in 1906 ontstond de Schiedamsche weg met de eerste huizenbouw.

HELLEBREKERS
In het fotoboek 'Delfshaven in oude ansichten, deel 2', is een mooie foto te vinden van de bron van het Hellebrekers pand, zoals Havenstraat 11 wordt genoemd. In die tijd stond er al een bekende anjovendistilleerderij 'De Oopvaer' van Henkes aan de Voorhaven 19-21 in Delfshaven. Het pand staat er ook nog steeds, in de eerste helft van de negentiende eeuw kwam Henricus Hellebrekers vanuit Limburg naar Rotterdam als wijn-ropeskracht en distilleerder. In 1860 kocht hij voor 1.000 gulden een complex aan het Haagse Veld. Daar begon hij met zijn beide zonen, Henricus junior en Amoldus, onder de naam H. Hellebrekers en Zonen, een likeurstokerij en distilleerderij.

DE DISTILLEERDERIJ VAN HELLEBREKERS WILDE MET HENKES CONCURREREN.

STADSCOLLE Delfshaven | BUURT Delfshaven | nr 24

In haar voorwoord voor het vuistdikke boek schrijft Cora de Roon over de wisselingen in de samenstelling van zowel het bestuur als de speurneuzen. Onveranderd bleef echter het enthousiasme om de vergeten zaken van Rotterdam voor het voetlicht te brengen – gestaag bleef het aantal *Vergeten Zaken* groeien. Wat begon als een groepje gedreven speurneuzen is inmiddels een heuse stichting – het vrijblijvende is er dus wel een beetje vanaf. Maar de missie om een breed publiek kennis te laten maken met al het moois achter de Rotterdamse gevels, is met het verschijnen van het boek meer dan geslaagd.

Halverwege 2024 sloot Studio Rashkov zich bij het project aan. Als relatief kleine uitgeverij met een focus op het Rotterdamse sloot dit initiatief perfect aan bij ons fonds. De vraag om van al het verzamelde werk van de stichting samen een mooi boek te maken, behoefde dan ook geen lange bedenktijd: hier wilden wij graag onderdeel van uitmaken. Deze bundeling van kennis en kunde – binnen de stichting zitten veel mensen met ervaring op het gebied van ontwerp en fotografie – maakt niet alleen het boek zelf bijzonder, maar ook de totstandkoming is een mooi voorbeeld van Rotterdamse daadkracht en doorzettingsvermogen.

OVER HET BOEK

Aan de hand van achttien auteurs wordt de lezer meegenomen langs 24 bijzondere plekken in Rotterdam. Bijzonder, omdat Rotterdam op geen enkele andere stad lijkt. Het bombardement, de stadsvernieuwingen en de sloopdrift – ze hebben allemaal bijgedragen aan de historische kaalslag die de stad de afgelopen eeuw heeft getroffen. In Rotterdam moet je het verleden met een zaklamp zoeken. Precies dat maakt dit boek uniek. De lezer maakt dankzij dit boek kennis met een verloren gewaande stad. Met behulp van nog bestaande geveltekens, oude bedrijfsnamen en andere details worden de verhalen van vroegere bewoners en bedrijven verteld. Samen schetsen deze een levendig beeld van het Rotterdam van toen: waar mensen in geloofden, hoe zij hun vrije tijd besteedden en waarmee zij hun brood verdienden. Zo vormt dit boek niet alleen een inspirerende wandeling door het verleden, maar is het ook een waardevol naslagwerk voor liefhebbers van Rotterdamse geschiedenis, architectuur, typografie en fotografie.

IN 2025 IS EEN AANTAL ICONISCHE ROTTERDAMMERS OVERLEDEN. EÉN VAN HEN IS LEO BEENHAKKER. DON LEO - DE BIJNAAM DIE HIJ KREEG DOOR ZIJN SUCCES IN SPANJE - OVERLEED OP 10 APRIL 2025 OP 82-JARIGE LEEFTIJD.

HIJ GROEIDE OP IN CARNISSE EN HEEFT OVER DE HELE WERELD FURORE GEMAAKT ALS VOETBALTRAINER. NA ZIJN OVERLIJDEN KWAMEN DAN OOK BLIJKEN VAN MEDELEVEN UIT ALLE WERELDDELEN.

OP ZATERDAG 22 NOVEMBER IS EEN MOOI EEN TASTBAAR EERBETOON ONTHULD DOOR BURGEMEESTER SCHOUTEN: EEN MUURSCHILDING OP DE ZIJGEVEL VAN EEN FLAT-GEBOUW IN DE BEVELANDSESTRAAT. DICHTBIJ DE URKERSINGEL WAAR LEO ALS KIND OP-GROEIDE EN ONGETWIJFELD VELE UREN OP STRAAT HEEFT GEVOETBALD. HET TIEN METER HOGE KUNSTWERK IS EEN ONTWERP VAN MURALIST RICARDO VAN ZWOL, DIE EERDER OOK IN ROTTERDAM NOORD EEN MUURSCHILDING MAAKTE ALS ODE AAN WIM JANSEN. VAN ZWOL LIET ZIJN ONTWERP ALS EERSTE ZIEN AAN DE FAMILIE VAN LEO EN ZETTE DAARNA EEN CROWDFUNDING OP, WAAR BEHALVE VEEL ROTTERDAMSE FANS VOETBAL-CLUBS ZOALS FEYENOORD EN SPARTA EN DE GEMEENTE EEN BIJDRAGE AAN LEVERDEN. EN ZO HEEFT ROTTERDAM ER WEER EEN PRACHTIGE MUURSCHILDING BIJ DIE RECHT DOET AAN DE PERSOON LEO BEENHAKKER EN ZIJN BETEKENIS VOOR HET VOETBAL.

KRONIEK NO 45 • DEC 2025

SPEER PUNT

